

Slobodan JERKOV*

NASTAVA SOLFEĐA U CRNOJ GORI U PRVOM CIKLUSU NEKAD I SAD

Sažetak: Muzički pedagoški rad u Crnoj Gori pojavljuje se istovremeno sa reproduktivnom djelatnošću u drugoj polovini XIX vijeka. Kada je riječ o solfeđu, prvo je korišćena prilagođena „njemačka metoda”, a od duge polovine XX vijeka na Balkanu počinje da se koristi „rumska metoda”. Od 80-ih godina prošlog vijeka sve više se primjenjuje djelimično prilagođena „francuska metoda”. Prvi originalni, reformisani Plan i program koji su napisali muzički pedagozi iz Crne Gore, usaglašen sa mogućnostima djece sa ovog geografskog prostora, urađen je 2003. godine prema planovima i programima iz okruženja. Nažalost, početni uspjesi su stopirani zato što nema sredstava za komisije koje rade programe.

Cljučne riječi: *solfeđo, muzika, nastava, Crna Gora, specifičnost*

Uvod

MUZIČKI pedagoški rad u Crnoj Gori pojavljuje se istovremeno sa reproduktivnom djelatnošću, u drugoj polovini XIX vijeka osnivanjem Čitaonice na Cetinju. Časove muzičkog obrazovanja su u početku uglavnom držali apsolvenci konzervatorijuma koji su dolazili iz Češke. Pored učenja sviranja na instrumentu, crnogorski učenici su morali da savladaju i teoriju muzike pa, donekle, i solfeđo. A kada je riječ o toj nastavnoj oblasti, tokom praktičnog rada korišćena je „njemačka metoda”, koja je donekle bila prilagođena uslovima i učenicima u Češkoj, ali ne i u Crnoj Gori. Ovakav način rada, sa nebitnim promjenama tokom narednih decenija, bio je prisutan sve do druge polovine XX vijeka, od kada muzički pedagozi na Balkanu većinom

---

* Prof. dr Slobodan Jerkov, Podgorica

počinju da koriste „rusku metodu”. Počev od osamdesetih godina prošlog vijeka, a i kasnije, na časovima solfeđa u crnogorskim muzičkim školama sve više se primjenjuje „francuska metoda”, ali ne doslovno, već prilagođena shvatanju pojedinih solfedista kako se kod nas može realizovati. Nažalost, tokom navedenog vremenskog perioda nije bilo primjera da je neko od crnogorskih muzičkih pedagoga pokušao da teorijski i praktično u nastavi solfeđa postavi „crnogorsku metodu” koja bi, logično, najviše odgovarala učenicima sa ovog geografskog područja, odnosno ovih pjevačkih oblasti, kao što je bio zadatak prethodno navedenih metoda da djeca iz Njemačke, Rusije, Francuske i drugih zemalja na lakši, brži i kvalitetniji način savladaju melodijsko-ritmičke vježbe koje su im tokom daljeg muzičkog usavršavanja neophodne.

S druge strane, kada govorimo o solfežiranju u muzičkim školama tokom minulog vremena, ne možemo biti zadovoljni postignutim rezultatima, o čemu govore relativno loša postignuća. Navedenim teškoćama nije poklanjana dužna pažnja i one su se, iz decenije u deceniju, ponavljale bez izgleda da će se pronaći rješenje. Kako bi otkrili probleme koji usporavaju rad na savladavanju gradiva iz solfeđa, vršeno je posmatranje nastave u školi za osnovno muzičko obrazovanje u tadašnjem Titogradu (danas Podgorici) u periodu od 1973. do 1983. godine. Na osnovu dobijenih rezultata, dati su prijedlozi za dalji rad, koji do danas nijesu primjenjivani u nastavi solfeđa. Nakon reforme obrazovanja u Crnoj Gori, vršeno je posmatranje nastave u svim školama za osnovno muzičko obrazovanje, i to od 2003. do 2013. godine. Prikupljeni podaci sa časova solfeđa u muzičkim školama su upoređivani, a rezultati će biti prikazani u (veoma) skraćenoj formi.

PERIOD 1973–1983.

Program

U cilju dobijanja potpune slike o nastavi solfeđa u školama za osnovno muzičko obrazovanje Crne Gore tokom 1973. godine — a i narednih godina — za polaznu osnovu uzet je Nastavni plan i program Crne Gore.¹ U daljoj obradi, upoređivan je sa planovima i programima iz ostalih jugoslovenskih republika, iz čega je proistekla konstatacija da postoje velike sličnosti između programa

¹ Republički zavod za unapređenje školstva Socijalističke Republike Crne Gore (SRCG), *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Crnoj Gori*, drugo izdanje, Titograd, Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, 1970. godina.

Srbije i Crne Gore, a donekle Bosne i Hercegovine.² Iz tih sličnosti, a i razlika, proizašli su sljedeći zaključci:

— Ovdašnji (crnogorski) autor/i su se poslužili starijim Planom i programom Srbije³ tokom sastavljanja crnogorskog. Tom prilikom izostavljen je zadatak nastave solfeđa iz programa SRS „da koordinacijom sa ostalim nastavnim disciplinama i instrumentalnom nastavom doprinese formiranju muzičke ličnosti”. Ritmičke vježbe se izvode samo na jedan, klasičan način, a izbačen je parlato, iako postoji u srpskom programu.

— Skraćivanjem Plana i programa iz Srbije, nijesu ostavljeni neki djelovi teksta koji su bitni za nastavu solfeđa, a preformulacijom postojećeg teksta, pojedini zadaci su u potpunosti izgubili smisao.

— Za izradu crnogorskog Plana i programa poslužio je i udžbenik Borivoja Popovića „Solfeđo”,⁴ u kome se naslućuje tadašnji novi program Srbije;

— Jedino je za pripremni razred korišćen Plan i program Bosne i Hercegovine.⁵

Na osnovu navedenog, stiće se utisak da je crnogorski Plan i program „kompromisno rješenje” između planova i programa, s jedne, udžbenika, s druge strane i postojeće situacije u crnogorskom muzičkom školstvu, s treće strane.

Jedan od zadataka nastave solfeđa koji se javlja u navedenom programu je „da pomaže svestrano razvijanje učenikovih muzičkih sposobnosti”.⁶ Slijedeći ovo mišljenje, nastavnici (svjesno ili nesvjesno) postavljaju za cilj „razvijanje muzikalnosti”, što automatski stavlja u drugi plan osposobljavanje učenika za čitanje i reprodukciju muzičkog teksta. Otuda i dolazi do široko rasprostranjene prakse da nastava solfeđa kasni u odnosu na instrument. Time se negira jedan od zadataka nastave solfeđa — da omogući uspješniji rad na glavnom predmetu — instrumentu. O svestranom razvijanju muzičkih sposobnosti učenika kroz

² *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Srbiji* (Prosvetni glasnik SR Srbije br. 8), Beograd, Prosvetni glasnik SR Srbije, 1977. godina.

³ Dušan Plavša, Borivoje Popović, Dragoljub Erić, *Muzičko vaspitanje I i II deo* (str. 3–7), Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1960. godina (prim. a.: Iako sa starim planom i programom SRS ima više sličnosti, uzet je novi jer je u upotrebi).

⁴ Borivoje Popović, *Solfeđo za I i II razred niže muzičke škole*, Beograd, Udruženje muzičkih pedagoga SR Srbije, 1971. godina.

⁵ Republički prosvjetno-pedagoški zavod, *Nastavni plan i program za osnovnu muzičku školu u SR Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Republički prosvjetno-pedagoški zavod, 1969. godina.

⁶ *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Srbiji* (Prosvetni glasnik SR Srbije br. 8) (str. 480), Beograd, Prosvetni glasnik SR Srbije, 1977. godina; Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Crnoj Gori*, drugo izdanje (str. 3), Titograd, Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, 1970. godina.

nastavu solfeđa, teško se može govoriti, a potenciranjem zadataka, nastava u muzičkoj školi prestaje sa obrazovnom, a dobija vaspitnu ulogu.

U prvom razredu muzičke škole u Crnoj Gori ne obrađuju se pojedine nastavne jedinice, na primjer: bas ključ, ljestvice i melodijski primjeri u G-duru i F-duru, parlato itd. Realna pretpostavka je da su autor/i crnogorskog programa imali u vidu nivo predznanja sa kojim se djeca upisuju u muzičku školu, te su, prilagođavajući se postojećem stanju, izbacili one nastavne jedinice koje po njihovom mišljenju učenici „neće moći savladati”. Tom prilikom napravljene su tri greške:⁷

— Po programu, opažanje tonova i melodijskih motiva ne treba obrađivati u toku godine, ali je na završnom ispitu jedno od pitanja.

— Izbačena je „obrada novog tonaliteta”, a ostavljeno je „pjevanje kanona i lakših dvoglasnih melodija”, i pored saznanja da postoji duga tradicija monofonog pjevanja u Crnoj Gori.

— Djeca u Crnoj Gori uglavnom imaju razvijen osećaj za ritam, pa je shodno tom saznanju uvedena obrada ligature, sinkope i predtakta, pa je te nastavne jedinice trebalo ostaviti za kasnije.

Nasuprot praktikumu, muzička teorija u okviru nastave solfeđa je u izrazitoj prednosti, te su učenici prinuđeni da konstantno uče definicije bez prethodnog muzičkog doživljaja. Pored teorije, nešto više se poklanja pažnja ritmu u odnosu na melodiku, pa se, između ostalog, rade pismeni diktati, što daje malu prednost u kvalitetu programa Crne Gore u odnosu na druge.

U Planu i programu za drugi razred škole za osnovno muzičko obrazovanje bitna razlika u odnosu na srpski program je da se obrađuje jedna durska ljestvica i paralelni mol, dok se u Srbiji obrađuju tri durske i paralelne molske ljestvice. Polovina note, kao osnovna jedinica za brojanje u Srbiji radi se u trećem, a u Crnoj Gori u drugom razredu. Jedino su diktati, kao značajan vid rada, zastupljeni u oba programa.

Što se teorije tiče, učenici u Crnoj Gori treba da nauče sve što je, praktično, pređeno iz ritma i melodike, a tome se dodaje i upoznavanje sa svim durskim ljestvicama i tri molske.

Razlika je u godišnjem ispitu, koji je po oblastima daleko raznovrsniji i obimniji u Srbiji nego u Crnoj Gori, što je uslovljeno kvantitetom novostečenog znanja učenika.

⁷ Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Crnoj Gori*, drugo izdanje (str. 5–6), Titograd, Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, 1970. godina.

Nastava

Da bi se dobio cjelovit i precizan uvid u nastavu muzičkog obrazovanja u Podgorici, posmatranje nastave je vršeno više puta. U stvari, to je nastavak jednog procesa koji je započet stupanjem na snagu Plana i programa za tadašnju SR Crnu Goru od 1970. godine, pa do novog, reformisanog Plana i programa od 2003. godine.

Kod prvog posmatranja, dobijeni su daleko slabiji rezultati nego što se očekivalo; manjkavost se svodila na neusaglašenost Plana i programa sa postojećim stanjem i praksom. U periodu od 1971. do 1976. godine, nastava je izvođena kombinacijom programa i prakse. Nastavnici su radili po programu, ali sa dosta primjesa ličnog viđenja kako treba usaglasiti program i praksu. Drugi period (1977–1983) karakteriše sve češće otuđivanje nastave od programa. Činjenica je da tada crnogorski program ima dosta propusta i nerealnosti, ali ni nastavnici nijesu našli pravo rješenje. Nastava se realizuje po udžbenicima koji se koriste u Srbiji, a poznato je da su se ti autori trudili da sve bude usaglašeno sa srpskim programom.⁸ Izvjesna anarhičnost je donekle obuzdana jer se počelo raditi po udžbenicima — „Solfedima” Borivoja Popovića ili Vladimira Jovanovića, a nastavnicima je prepušteno na volju za koji će se udžbenik opredijeliti. Samim tim što se koriste ova dva udžbenika, učenici iz iste škole savladavaju različite materije jer se jedan autor drži aktuelnog nastavnog programa, a drugi — djelimično. Time je onemogućen prelazak učenika iz jedne klase u drugu, a zatim iz škole u drugu školu. Zbog toga nijesu riješena fundamentalna pitanja, među kojima je najbitnije — *metoda po kojoj se radi*. Svi nastavnici tvrde da rade „francuskom metodom”. No, to je utoliko nelogičnije jer praksa pokazuje da nastavnici nijesu ni svjesni kakva je to metoda. Vladimir Jovanović u uvodu udžbenika piše: „Francuska metoda podrazumijeva rad sa učenicima vrlo solidnog sluha. Ona, uostalom, stimuliše sposobnu djecu, što je jedan od bitnih faktora njihovog dobrog i pravilnog razvoja”.⁹ Muzički pedagozi kod nas ne znaju da su djeca u Crnoj Gori veoma muzikalna, ali nemaju predznanje koje je potrebno da bi se radilo po nekoj od navedenih metoda. Iako su vježbe u oba udžbenika graduirane, potrebne su pripreme za takav rad, i to, po B. Popoviću, na jedan, a po V. Jovanoviću na drugi način. Obje knjige imaju veoma štura metodska uputstva; to su, zapravo, zbirke melodijskih i

⁸ Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Crnoj Gori*, drugo izdanje (Šesti razred — literatura za predmet Solfedo), Titograd, Republički zavod za unapređenje školstva SRCG, 1970. godina.

⁹ Vladimir Jovanović, *Solfedo*, Knjaževac, Nota, 1971. godina.

ritmičkih primjera, a ne udžbenici. Oni ne predstavljaju veliki problem učenicima kojima su prvobitno namijenjeni, ali djeci u Crnoj Gori — da, zbog *specifične muzikalnosti crnogorske djece*.

Prva saznanja iz teorije muzike počinju već trećeg časa, kada nastavnici metodom izlaganja uče djecu šta je i čemu služi — linijski sistem. Pravila se ponavljaju više puta kako bi ih djeca naučila napamet, zato što će biti ispitivani već sljedećeg časa šta su naučili. Ubrzo se počinje i sa opismenjavanjem po klasičnom modelu: od cijele note, polovine, četvrtine...

Početak rada na ritmu možemo naći kod pjevanja jednostavnih pjesama za djecu, dvodjelnog ritma. Prilikom pjevanja, učenici pljeskaju rukama na svakoj jedinici brojanja, a kasnije samo na tezama. Nakon davanja osnovnih uputstava kako se pjevaju ritmičke vježbe, prelazi se na izvođenje primjera iz udžbenika. U početku učenja ritmičke vježbe nastavnik izvodi vježbu onoliko puta dok je učenici „ne shvate”, a potom je zajedno pjevaju na „*ta*” i kucaju. Do kraja nastavne godine pjevaće se sve notne vrijednosti od cijele, do osmine notnog trajanja. Najvažnije je to što se prilikom izvođenja vježbi — metar ne razlikuje. Uzrok tome je što se niže lanac ritmičkih jedinica i što se ne primjenjuje taktiranje. Uz to, dodajmo da sva trajanja koja su duža od četvrtine ne traju koliko piše, već se uvijek skraćuju za tridesetdvojinu, šesnaestinu, pa čak i osminu note.

Posebno je interesantan sistem rada u oblasti melodike, gdje se pokušava u rekordnom roku savladati pjevanje C-dur ljestvice. Prvo se uči pjesmica koja je, zapravo, uzlazno i silazno pjevanje durske ljestvice, a potom se tekst zamjenjuje solmizacionim slogovima. Već sljedećeg časa počinje se sa obradom melodijskih vježbi iz udžbenika. Svi nastavnici (u svakom razredu) obrađuju melodijske vježbe na isti način: primjere pjevaju učenici, kada je teža vježba i nastavnik/ca pjeva, uz obavezno sviranje melodijske vježbe na klaviru. Višekratnim ponavljanjem vježbe, djeca počinju da je uče napamet, tako da kada dođe red na pojedinačno ispitivanje, najbolje prolaze oni koji su zapamtili čitavu vježbu. Naravno, i tada je prisutna „pomoć” nastavnika na klaviru.

Nekoliko nastavnika koristi Funkcionalnu metodu Elly Bašić u prvom ciklusu (od pripremnog, zaključno sa drugim razredom). Po riječima predmetnih nastavnika, djeca brže i lakše shvataju tonske visine i odnose pomoću fonomije. Ovaj način rada više služi kao pomoćna metoda u rješavanju određenih problema, nego kao obavezni vid rada. Vrijeme završetka upoznavanja sa fonomijom poklapa se sa pripremnom fazom obrade vježbi u kojima su zastupljeni tonovi *sol-mi-do*. Nastavnici koji počinju od *do-re-mi* ne koriste fonomiju. Bez obzira na to što učenici na ovaj način pjevaju dosta sporo, vrijedan je pomena kao jedini metod gdje nema klavirske pratnje. Evidentnu sporost uzrokuje dugi misaoni proces, koji započinje zadatkom koji ton treba otpjevati,

zatim podsjećanje na položaj ruke, pa misaono „povezivanje” ruke sa visinom tona i konačno pjevanje.

U prvom polugodu pjevaju se melodijske vježbe u obimu kvinte, a rade se po jednom od navedenih redosljeda:

1. *sol, mi, do, re, fa*
2. *do, re, mi, fa, sol.*

Note *la* i *si* dodaju se u drugom polugodu, a pred kraj godine proširuje se ambitus od *a* do *e2*. Međutim, učenici dosta dugo netačno intoniraju tonove koji prelaze *g1*, zato što su im previsoki. Vremenom, uz stalno sviranje na klaviru, postižu se i te visine, ali to ne važi za tridesetak odsto učenika u svakom odjeljenju; njima ne pomaže nastavnikovo sviranje i pjevanje. Kod svake nove obrade melodijskih vježbi, sve je veći konglomerat tonova i zvukova, pa je potrebno dosta vremena da slušalac donese sud o pjevanju djece u tom odjeljenju.

Iako ne piše u Planu i programu, godišnji ispit se redovno održava. U pretposljednem mjesecu školske godine, nastavnici ispisuju nekoliko ritmičkih i melodijskih vježbi koje učenici prepisuju i kod kuće uče napamet, jer će neke od njih biti na ispitu. Godišnji ispit se sastoji od pjevanja jedne ritmičke i melodijske vježbe koja se izvodi bez klavirske pratnje. Oni učenici koji su dobro zapamtili vježbu dobijaju najvišu ocjenu.

Očigledno ne znajući kako da napišu godišnje planove rada za prvi razred, nastavnici posežu za udžbenikom; doslovno prepisani sadržaji, raspoređeni po mjesecima, su — individualni planovi.

Ni u prvom razredu ne postoji određeni postupak za utvrđivanje ljestvičnih stupnjeva, odnosno postavljanje i fiksiranje osnovnih tonova. Svjedoci smo da nastava melodike nema nikakve svrhe jer se radi bez postavljenih tonskih visina ili međutonskih odnosa. Jer, uloga instrumenta kao pomoćnog sredstva nastave je u tome da, preko povremenog harmonskog praćenja pjevanja melodija, učenici stiču osnovne zvučne predstve o harmonskim funkcijama, kao i da preko diktata opažaju tonove i van glasovnog registra. U pojedinim odjeljenjima prvog razreda koristi se udžbenik „Solfedžo” B. Popovića, iz koga učenici počinju da pjevaju abecedom, a ne solmizacijom. Bez ikakve temeljnije pripreme, utvrđivanja gradiva i pedagoške opravdanosti, počinje se sa vježbama durskog trihorda. Takođe, napominjem da je u pripremnom razredu obrađivana pentatonska silazna mala terca. U odjeljenjima gdje se radi po „Solfedžu” V. Jovanovića, prvo polugode je doslovna repriza — isto gradivo se ponovo uči na učenicima poznat način i tada se ponavljaju skoro iste greške: počeci melodijskih vježbi koji su viši od *g 1* pjevaju se u nižem registru (od *fl* naniže); djeca ne mogu otpjevati vježbe u „višem registru” jer im to ne dozvoljavaju glasovne mogućnosti; II, III, IV i VII stupanj su obavezno niski; pojedini intervalski

skokovi (uzlazni i silazni) trajno se pjevaju pogrešno, iako nastavnici ponekad pokušavaju da isprave pogrešno intoniranje kod učenika. Intervali — od prime do kvinte obrađuju se samo teorijski, a povremeno se slušaju i pogađaju, dok je pjevanje intervala isključeno. Kod intoniranja durskog trozvuka od zadatog tona solmizacijom („*do-mi-sol*”), velika terca je mala, a kvinta je niža za četvrt stepena. Sve melodijske vježbe u duru završavaju se na tonici, ali nije rijedak slučaj da učenici u pripremnom i prvom razredu (pa i kasnije, do trećeg razreda) završe na II stupnju, iako izgovaraju „*do*”. Pritom, nastavnici ne registruju da se svake godine ova pojava javlja kod istih učenika.

Prilikom izvođenja ritmičkih vježbi nema toliko grešaka i može se reći da je tu povoljnija situacija, iako se sve vježbe izvode nizanjem ritmičkih jedinica bez obraćanja pažnje na grupisanje. Dosta se vremena provede u teorijskom objašnjavanju, a daleko manje u praktičnom radu koji podrazumijeva objašnjenje koje je pristupačno djeci koja tek počinju da se bave muzikom. Zato se iz časa u čas rješavaju isti problemi kod ritmičkih motiva, iako se činilo da su ranije savladani. Na primjer: učenicima je jasan pojam ligature, ako su teza i arza zadržale svoja mjesta, ali ako se taj odnos mijenja, kao kod sinkope, niko od njih ne može da riješi taj problem.

Može se zaključiti da su i u ovom razredu nastavnici/ce dosta vremena posvećivali teoriji muzike, ali se ona nije povezivala sa praksom. Princip koji važi za niže razrede — da se teorijske postavke izvode iz zvučnih primjera — nije bio poznat muzičkim pedagozima u Podgorici.

Komentar

Iako se sve vrijeme govorilo o problemima u nastavi solfeđa, to ne znači da su bili nerješivi. Ako se nastava od pripremnog razreda pa nadalje izvodi postupno, nemoguće je da u kasnijoj fazi rada dođe do bilo kakvih ozbiljnijih poremećaja, kao što je to slučaj u navedenom periodu.

Da bi se pronašli uzroci, greške su podijeljene u dvije grupe: direktno ili indirektno vezane za melodiku, i iste takve vezane za ritam. Retrogradnim raščlanjivanjem spornih pitanja dolazimo do samog početka nastave i, ujedno, do odgovora. Greške koje se javljaju u melodici nastaju zbog izbacivanja iz nastave jednog od najvažnijih ciljeva: *postavljanje i fiksiranje osnovnih tonova*. Dakle, fundament nije postavljen i otuda se ne znaju melodijske vježbe, kao i intoniranje intervala i akorda. Što je razred viši, to se gomila sve veći broj problema, a njihova isprepletanost ostavlja utisak nemogućnosti da se bilo šta uradi.

Upoređujući probleme koji se javljaju kod ritma, odmah se izvodi logičan zaključak da su uzroci skoro identični. Od pripremnog razreda nadalje, iz nepoznatih razloga, učenicima se nekoliko puta mijenja način izvođenja ritmičkih vježbi. U svemu tome najgore je što osnovne pojmove o ritmu rade na jedan, a nadgradnju na drugi način, tako da ne dolazi do sinhronizacije ruku. Zato djeca ne mogu samostalno da riješe nove probleme, jer je svaka grupa zadataka rađena po drugoj metodi. U ovoj oblasti solfeđa stalno je izražena praksa *apstrahovanog rješavanja svakog segmenta koji je sastavni dio jedne ritmičke vježbe*. Greške koje se javljaju kod takvog rada, u kasnijoj fazi obrazovanja, bezuslovno upućuju na vraćanje u početnu fazu.

PERIOD 2003–2013.

Program

Po novom, reformisanom Planu i programu za osnovno muzičko obrazovanje, školovanje traje devet godina, za razliku od prethodnog koji je obuhvatao šest godina. Djeca se upisuju u prvi razred (nema pripremnog razreda — *prim. a.*) sa šest godina, a nakon šestog razreda dalje muzičko obrazovanje uglavnom nastavljaju oni učenici koji će upisati srednju muzičku školu.

Treba posebno naglasiti da je ovo *prvi originalni crnogorski Plan i program* za muzičke škole koji su napisali muzički pedagozi iz Crne Gore i koji je prilagođen djeci sa ovog geografskog prostora. Svakako da su uzor bili planovi i programi kako iz bližeg, tako i daljeg okruženja, ali se *sve prilagođavalo ovdašnjim zahtjevima i karakterističnim tonalnim osnovama*. Riječju, nijesu kopirani drugi planovi i programi, a predložene su i metode za koje se smatra da će donijeti bolje rezultate kod muzičkog obrazovanja u Crnoj Gori.

Na osnovu predmetnog programa za prvi razred „dijete kroz igru razvija muzičke sposobnosti i usvaja osnovne informacije kako bi se lakše odlučilo za dalji rad na izučavanju instrumenta”¹⁰. Program je podjeljen na: operativne ciljeve, aktivnosti (izvođenje, slušanje, stvaranje), pojmove (sadržaje) i korelaciju. Počinje se od brojalica, narodnih i umjetničkih pjesmica koje odgovaraju relativno uskom glasovnom ambitusu djece koja tek počinju da se bave muzikom, da razlikuju ritam i metar, navikavaju se na aktivno (ne doživljajno) slušanje odabrane muzike, stvaraju kratke muzičke oblike itd. Kod didaktičkih preporuka naglašeno je da „aktivnosti u radu na ritmu i melodici treba razdvojiti

¹⁰ Zavod za školstvo, *Muzička početnica (I razred)*, Predmetni program — Crna Gora (str. 3), Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

(ne raditi istovremeno).¹¹ Izvođenje ima primarnu ulogu i zauzima najveći dio svakog časa. „...Ambitus pjesama kreće se od trihorda do pentahorda (najmanje)... Cilj pjevanja je da učenik/ca intonativno precizno i estetski oblikovano izvede pjesmu (melodijsku liniju)” itd.¹² Pored jasnog opisa šta podrazumijeva „slušanje muzike” i „stvaranje”, slijede „standardi znanja na kraju školske godine”, „način provjere znanja i ocjenjivanje”, „resursi za realizaciju” i „profil i stručna sprema nastavnika/ce”.

U drugom i trećem razredu sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa dijele se na sljedeće oblasti:

1. Čitanje nota i ključeva;
2. Ritam;
3. Teorija muzike;
4. Diktati;
5. Pjevanje.

Svaka oblast u predmetnom programu sastoji se od: operativnih ciljeva, aktivnosti (izvođenje, stvaranje i slušanje), pojmova — sadržaja i korelacije. Nakon prvog, u drugom razredu se predstavlja proces osvješćivanja metodskih postupaka među kojima su i muzičko-didaktičke igre i njihovo definisanje u odnosu na sliku i zvuk. Nastava se odlikuje različitim muzičkim aktivnostima koje su međusobno povezane, a one su, zatim, zajedno u vezi sa nastavom odabranog instrumenta.¹³ U trećem razredu, kada se završava prvi ciklus, „obuka se vrši kroz muzičku literaturu koja obuhvata primjere od tradicionalnih, preko dječjih, do primjera iz klasične muzike i instruktivne literature”.¹⁴

Na kraju prvog ciklusa, učenici treba da: „čitaju note u violinskom i bas ključu, čitaju osnovne vrijednosti nota, prepoznaju pojedinačne tonske visine, tonska trajanja i trajanja pauza u jednoglasnom melodijskom diktatu, prepoznaju tonove dvozvuka” itd.¹⁵

Zaključno sa završetkom prvog ciklusa, ocjenjivanje je opisno.

¹¹ Zavod za školstvo, *Muzička početnica (I razred)*, Predmetni program — Crna Gora (str. 4), Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

¹² Zavod za školstvo, *Muzička početnica (I razred)*, Predmetni program — Crna Gora (str. 5), Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

¹³ Zavod za školstvo, *Solfedžo sa teorijom muzike (II razred)*, Predmetni program — Crna Gora (str. 1), Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

¹⁴ Zavod za školstvo, *Solfedžo sa teorijom muzike (III razred)*, Predmetni program — Crna Gora (str. 1), Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

¹⁵ Zavod za školstvo, *Solfedžo sa teorijom muzike (III razred)*, Predmetni program — Crna Gora (str. 8), Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

Nastava

Prije svega, godišnje planiranje nastave nije više nastavno-lekcijsko, već ciljno i procesno-razvojno. Novina je i to da se u godišnjem rasporedu gradiva obezbjeđuje 15–20% sadržaja specifičnog za lokalnu zajednicu i to važi za sve nastavne oblasti, pa i solfeđo. Nastavnici/ce se moraju pripremati za svaki čas u pisanoj formi, a po završetku dati svoj komentar (analizu časa) na osnovu kojeg se vrši samoevaluacija. Poslije svakog mjeseca ili nastavne teme daje se osvrt na realizaciju sa odgovarajućim dopunama, korekcijama i poboljšanjima. Tokom rada obavezno je korišćenje različitih oblika i metoda rada, kao i primjena inovativnih rješenja (frontalni, grupni, kombinacija monološke i dijaloške metode itd.). Ocjenjivanje mora biti redovno i pri tome treba da budu korišćene različite tehnike u cilju što jasnijeg i objektivnijeg provjeravanja učenikovog znanja. Posebno se obraća pažnja na održavanje dopunske i dodatne nastave, kako bi se došlo do boljeg uspjeha kod većeg broja učenika, a stimulisali talentovani i vrijedni. Što se tiče opremljenosti učionica, poželjno je da nastavnici sa učenicima ili samostalno izrađuju didaktički materijal koji potom treba da bude u učionici/kabinetu i koristi se po potrebi. Poželjno je da se u kabinetima nalazi najmanje jedan pijanino i da bude redovno naštimovan.

Za razliku od ranijih obilazaka, sada se instrument (klavir, pijanino, klavirina) rijetko upotrebljava za konstantnu pratnju tokom pjevanja vježbe iz solfeđa.

Jedno je sigurno, već nastavni program jasno sugeriše nastavnicima da počinju od jednostavnih narodnih i umjetničkih pjesama za djecu u uskom ambitusu. U praksi, 80% nastavnika se pridržava ovog uputstva, tako da djeca nijesu suočena sa pjevanjem pjesmica u obimu od pentahorda pa naviše jer veći broj crnogorskih narodnih pjesama sadrži tri do pet tonova, koji su dovoljni za početak opismenjavanja. Nakon toga, slijedi postavljanje i fiksiranje tonova, a potom postepeno širenje ambitusa u oba smjera. Pojedini nastavnici/ce počinju od izgovaranja brojalica, pjevanja na jednom i dva tona, pa tek kasnije prelaze na pjesmice.

Za izgovaranje brojalica i ritmičke vježbe koristi se Orfov instrumentarijum, ali ne i kod pjevanja pjesmica i melodijskih vježbi, jer djeca tada pogrešno intoniraju — zato što je riječ o ritmičkim instrumentima koji remete koncentraciju učenika. Djeca se veoma raduju kada nastavnik/ca predloži da koriste ove instrumente, te se tako već u prvom razredu osposobljavaju za zajedničko muziciranje.

U drugom razredu nastavnici se bave razvijanjem muzičkih sposobnosti učenika (sluha, glasa, memorije, reprodukcije...) i ujedno ih opismenjavaju. Cilj je ugrađivanje zvučnih predstava koje se povezuju sa notnom slikom i slike sa zvukom, dok su se ranije razdvajali. U tom smislu, izvođenje ima primarnu

ulogu. U školama gdje se na časovima solfeđa poštuju ovi principi, napredak je sasvim očigledan.

Slušanju muzike ranije se nije pridavala pažnja, te je bila nepoznata na časovima solfeđa. Sada se odabiraju umjetnički vrijedna djela koja pomažu da djeca stiču neophodna iskustva u vezi sa izražajnim sredstvima muzike. Pod slušanjem muzike ne podrazumijeva se samo emitovanje sa nosača zvuka, već pjevanje i/ili sviranje nekog nastavnika ili gosta.

Provjera znanja vrši se opisnim ocjenama i nema godišnjeg ispita. Ocjene se oblikuju u skladu sa ciljevima ovog predmeta i Pravilnikom o ocjenjivanju. Uz ocjenu, slijede preporuke za dalje muzičko obrazovanje.

Treći, posljednji razred u prvom ciklusu, predstavlja proširivanje prethodnog gradiva iz svih djelova solfeđa. Obuka se vrši kroz muzičku literaturu koja obuhvata primjere od tradicionalnih, preko dječjih, do primjera iz klasične muzike i instruktivne literature.

Ono što je najvažnije jeste da učenici pjevaju muzičke primjere na ljestvičnoj osnovi C-dura, netransponovanih modusa i pentatonike, sa melodijskim postupnim pokretom uzlazno i silazno, skokovima do intervala kvinte u prostim i složenim mjerama i notnim vrijednostima od osmine do cijele note.

U ovom razredu posebno dolaze do izražaja diktati, jer sada učenici prepoznaju pojedinačne tonske visine, opažaju tonska trajanja pauza u jednoglasnom melodijskom diktatu u obimu od *b* do *e2* na ljestvičnim osnovama C-dura, reprodukuju ga usmeno, odnosno zapisuju po motivima (frazama) opažaju dvozvuke na osnovnim tonovima i intervalne sekunde i terce itd.

Nakon četiri godine rada po novim programima, sprovedena je anketa među nastavnicima solfeđa i utvrđeno je da treba izvršiti manje promjene koje nijesu imale uticaj na osnovnu koncepciju rada, niti na postizanje predviđenih ciljeva. Time se autorima dalo do znanja da je reformisani Plan i program dobar, te da ga treba uraditi do kraja osnovnog muzičkog školovanja, zaključno sa devetim razredom. Uspjesi u nastavi solfeđa bili su evidentni. Istini za volju, ne može se reći da su svi nastavnici/ce u potpunosti prihvatili novine u radu na razvijanju muzikalnosti kod djece, ali se konačno počelo pjevati na časovima bez agresivnog sviranja na instrumentu dok učenik/ca izvodi neku melodijsku vježbu iz udžbenika.

Nažalost, početni uspjesi su stopirani, a cilj da solfeđo — i nastava instrumenta — bude savremena, nije se ostvario. Napisana je većina programa za četvrti razred i tu se stalo, pošto Zavod za školstvo Crne Gore nema sredstva za honorare članovima komisije (među kojima su i solfeđisti) koji bi trebalo da rade programe za sve predmete u muzičkim školama. U toj situaciji, uprave i nastavna vijeća crnogorskih muzičkih škola odlučile su da se vrate na stari Plan i program kako bi se nastava dalje odvijala.

Literatura

- [1] Jovanović Vladimir, *Solfedo*, Knjaževac, Nota, 1971. godina.
- [2] *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Srbiji* (Prosvetni glasnik SR Srbije br. 8), Beograd, Prosvetni glasnik SR Srbije, 1977. godina.
- [3] Plavša Dušan, Popović Borivoje, Eric Dragoljub, *Muzičko vaspitanje I i II deo*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1960. godina.
- [4] Popović Borivoje, *Solfedo za I i II razred niže muzičke škole*, Beograd, Udruženje muzičkih pedagoga SR Srbije, 1971. godina.
- [5] Republički prosvjetno-pedagoški zavod, *Nastavni plan i program za osnovnu muzičku školu u SR Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Republički prosvjetno-pedagoški zavod, 1969. godina.
- [6] Republički zavod za unapređenje školstva SR CG, *Nastavni plan i program škola za osnovno muzičko obrazovanje u SR Crnoj Gori*, drugo izdanje, Titograd, Republički zavod za unapređenje školstva SR CG, 1970. godina.
- [7] Zavod za školstvo, *Muzička početnica (I razred)*, Predmetni program — Crna Gora, Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.
- [8] Zavod za školstvo, *Solfedo sa teorijom muzike (II razred)*, Predmetni program — Crna Gora, Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.
- [9] Zavod za školstvo, *Solfedo sa teorijom muzike (III razred)*, Predmetni program — Crna Gora, Podgorica, Zavod za školstvo, 2003. godina.

Slobodan JERKOV

TEACHING SOLFEGGIO IN MONTENEGRO IN THE FIRST CYCLE ONCE AND NOW

Summary

Music education in Montenegro started simultaneously with reproductive activities in the second half of the XIX century. When it comes to solfeggio, „German method” was used first, until mid-XX century, when the Balkans begins to use „Russian method”. Since the 80 s of the last century, „French method” was used widely. Under the new, reformed Curriculum for elementary music education from 2003, school education lasts for nine years. This is the first original Curriculum written by music educators from Montenegro, especially for pupils from this geographical area. Their basis were the curriculums from countries in our closer and broader surrounding, but adjusted to all the local requirements. However, initial successes were stopped, and the goal that solfeggio — and teaching instrument — failed to become accurate. After completed curriculums for first three grades, the work stopped after most of the curriculum for fourth grade was written, because Zavod za školstvo Crne Gore does not have the means to pay commissions that works on those curriculums. In order to continue teaching process with no obstacles, the administration and the teaching councils of Montenegrin music schools have decided to return to the old curriculum.

Key words: *solfeccio, music, Montenegro, teaching, specificity*